

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

2007/09

KITÜNTETÉSEK AUGUSZTUS 20., SZENT ISTVÁN ÜNNEPE ALKALMÁBÓL

Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke megbízásából
Hiller István oktatási és kulturális miniszter

MAGYAR KÖZTÁRSASÁGÉRT EZÜST ÉRDEMKERESZT kitüntetést adományozott

Nyakasné Túri Klárának, a zalaegerszegi Városi Könyvtár ny.
munkatársának,

Szecssei Lászlónénak, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kelet-pesti régiója
igazgatójának.

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ÉRDEMREND LOVAGKERESZTJE kitüntetésben részesült

Ambrus János, az Országgyűlési Könyvtár főigazgatója.

SZÉCHÉNYI FERENC-DÍJAT kapott

Celler Zsuzsanna, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
tudományos munkatársa,

Nagy Attila, az Országos Széchényi Könyvtár ny. tudományos kutatója.

SZINNYEI JÓZSEF-DÍJAT kapott

Hegyközi Ilona, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet
osztályvezetője,

Hernádi László Mihály, a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Könyvtára
ny. főigazgatója,

Nagy László, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár
igazgatója,

Pelle Sándor, a gyöngyösi Vachot Sándor Városi Könyvtár igazgatója,

Pesti Ernő, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tájékoztató könyvtárosa,

Szabóné Balogh Clarissa, a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárának
vezető könyvtárosa.

WLASSICS GYULA-DÍJAT vehetett át

Bereczkiné Szendrey Éva, a Felpécért Alapítvány könyvtáros menedzsere,
Pillich László, a kolozsvári Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány igazgatója.

A kitüntetettekre büszkék vagyunk, és szívből gratulálunk!

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

16. évfolyam 9. szám

2007. szeptember

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Pogány György:** Historia litteraria és információs műveltség 3
Paszternák Ádám–Takács Dániel–Mikulás Gábor: Könyvtár 2.0, avagy
közösen vagyunk tudásbirtokosok 10

Műhelykérdések

- Komáromi Gabriella:** Loana királynő titokzatos tüzenél. A gyerekekről, a
könyvekről és a türelemről 24
Nagy Gábor: A vakok és gyengélátók irodalomhoz jutása 31
Tircsné Popper Valéria: Churchill-gyűjtemény az Eszterházy Károly Főis-
kola Központi Könyvtárában 45

Konferenciák

- Vajda Kornél:** Minőségbiztosítás a helyismereti munkában 48
Gáncsné Nagy Erzsébet: Használói igényfelmérés a helyismereti gyűjtemé-
nyekben 51

Könyv

- Balogh Ferencné:** Protokoll? Etikett? Viselkedéskultúra! 57
Hajdu Géza: A múlt kútjai 59

From the contents

György Pogány: „Historia litteraria” and information literacy (3);
Ádám Paszternák–Dániel Takács–Gábor Mikulás: Library 2.0 (10);
Gábor Nagy: Literature supply for the blind and the visually handicapped (31)

Cikkeink szerzői

Balogh Ferencné, a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár ny. igazgatóhelyettese; *Gáncsné Nagy Erzsébet*, a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Hajdu Géza*, a szegedi Somogyi-könyvtár ny. igazgatója; *Komáromi Gabriella*, a Kaposvári Egyetem tanára; *Mikulás Gábor*, információs tanácsadó; *Nagy Gábor*, tanár, a Kossuth Kiadó marketingasszisztense; *Paszternák Ádám*, az Országos Idegennyelvű Könyvtár munkatársa; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár igazgatója; *Takács Dániel*, a Moholy-Nagy László Művészeti Egyetem webkönyvtárosa; *Tircsné Popper Valéria*, az egri Eszterházy Károly Főiskola Központi Könyvtárának igazgatója; *Vajda Kornél*, ny. főszerkesztő

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Oktatási és Kulturális Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

OKM

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 forint. Egy szám ára 400 forint
HU-ISSN 1216-6804

Pogány György

Historia litteraria és információs műveltség

Változó elnevezésekkel illetett és változó tartalmakat magába foglaló szakmánk mint önálló diszciplína ugyan csak mintegy 200 éves múltra tekinthet vissza, azonban a könyvekre és a könyvekben rögzített tartalmakra, valamint az azokat megőrző, feltáró és szolgáltató intézményekre, a bibliotékákra vonatkozó különféle elméleti ismeretek és azok egyfajta rendszerezése természetesen sokkal korábbi.

A XVIII. század végéig, a XIX. század elejéig egy enciklopédikus jellegű, gazdag jelentéstartalmú ismeretág, a historia litteraria keretén belül formálódott mindaz, amit a mai információtudomány (könyvtártudomány) elődjének tekinthetünk. A historia litteraria a XVI–XVIII. században az ismeretek, pontosabban az írásbeliségen alapuló és ahhoz kapcsolódó tudás rendszerezésének adott keretet; a fogalom – Tüskés Gábor definícióját felhasználva¹ – egyrészt tudománytörténetet jelöl, amely átfogja a tudományosság és a művelődés minden területét, másrészt szűkebb értelemben a fennmaradt írásos emlékek, szövegek, dokumentumok tanulmányozását és kritikai értékelését jelenti. Témánk szempontjából a fogalom egy további tartalma a fontos, a historia litteraria „a könyvek, a tudományos irodalom tudománya, notitia librorum, s a historia litterarum és a historia librorum gyakran összefonódott egymással a különböző tudománytörténeti kézikönyvekben és a könyvjegyzékekben, a könyvtári szakrendekben és a könyvtárkatalógusokban. A 'bibliothecarius' fogalma a XVII. században a bibliográfiák és katalógusok készítői mellett magában foglalta a historia litteraria körébe tartozó művek szerzőit, s a historia litteraria körébe sorolták a 'bibliothecae' (műjegyzékek) műfaját is. A könyvtárakkal és a könyvek számbavételével kapcsolatos módszertani vita részben ugyancsak a historia litteraria keretében folyt, s a koncepcionális elkülönülés a XVIII. század végén kezdődött meg.”² Az addig egységes historia litteraria felbomlott és három egymástól elkülönülő, ugyanakkor persze egymáshoz is kapcsolódó, de mégis önálló életet élni kezdő részre tagolódott. Kialakult az irodalomtörténet, amelynek immár nem az egységes litteratura, az írásbeliség a maga teljességében, hanem az egyes nemzeti nyelveken írt és immár szépirodalmi művek fejlődéstörténete a tárgya; a tudománytörténet az önállósuló szakdiszciplínák múltját és irodalmát vizsgálja, és megjelenik harmadik területként a bibliográfia, amely a maga eszközeivel és lehetőségeivel mind a mai értelemben vett irodalomtörténetnek, illetve a tudománytörténetnek segédlete, ugyanakkor egy elkülönülő ismeretág megjelölésére is szolgál.

A XVIII. század végéig, a XIX. század elejéig tehát nemigen lehet még elkülöníteni tisztá és egyértelmű funkciókat az egységes rendszeren belül, bár erre természetesen akadtak próbálkozások. Szentmihályi János több írásában is foglalkozott a bibliográfiaelmélet és -történet különböző kérdéseivel³, megállapítva, hogy a bibliográfia egyfajta kommunikáció, amely valamilyen motívum alapján jön létre és közlési effektus kiváltására alkalmas. Az egyik effektus az azonosítás, a másik pedig a tartalomról informál. A bibliográfia története nem más, mint a különféle társadalmi és használói igényekből táplálkozó bővíülő motivációk és a közlési effektusok növelését szolgáló módszerek, valamint technikák kölcsönhatása. Szentmihályi János érvelése logikus és meggyőző, ugyanakkor csak a „tisztá” bibliográfiákra alkalmazható maradéktalanul. Egyik tanulmányában⁴ a historia litteraria Baconra visszanyúló értelmezése alapján kizárja a historia litteraria tárgyából azokat az írói életrajgyűjteményeket vagy „könyvrajstromok”-at, amelyek nem egyetlen korszak termékeit veszik számba. E felfogás okozza, hogy lényegében egyetlen magyarországi művet, nevezetesen Wallaszky Pál először 1785-ben kiadott kötetét, a *Conspectus reipublicae litterariae in Hungaria ab initiis regni ad nostra usque tempora delineatus* címűt tekinti a historia litteraria tárgykörébe tartozónak, ugyanakkor a bibliográfiatörténet vizsgálódásából kizárja a különféle célú és rendeltetésű könyvjegyzékeket azzal, hogy azok nem bibliográfiai funkció betöltésére keletkeztek.

Az utóbbi évtizedekben irodalom- és művelődéstörténészek intenzív kutatásokat folytattak a historia litteraria magyarországi gyakorlatáról⁵ és több hazai alkotás facsimile kiadása is napvilágot látott,⁶ illetve Bod Péter *Magyar Athenasá-*nak kritikai igényű modern szövegkiadása is megjelent,⁷ továbbá hozzáférhetővé vált Kénosi Tőzsér János két alapvető, korábban csak kéziratban tanulmányozható munkája⁸.

Írásunk további részének célja, hogy Újfalvi Imre, Czvittinger Dávid és Bod Péter műveinek hasonmás kiadása kapcsán a historia litteraria és az információtudomány (könyvtártudomány) kapcsolatáról néhány gondolatunkat közlegyűk, elsősorban arra fókuszálva, hogy a jelen számára milyen használható és hasznosítható ismeretet jelenthet a historia litteraria, illetve annak néhány hazai munkája. Felmerülhet persze a kérdés, hogy kell-e, időszerű-e foglalkozni ezekkel a látszólag távoli problémákkal, amikor például a képzésben a hangsúlyok –érhetően és szükségszerűen– az információkeresés és -feldolgozás, az információközvetítés mai technológiájára, módszertanára helyeződtek át. A válasz azonban nem lehet más, csak igen. Az információrobbanás egyáltalán nem mai jelenség; a XVII. századi angol szerző, Barnaby Rich már 1616-ban arról panaszkodott, hogy már az ő korában mértéktelen a könyvek elburjánzása, és az ember képtelen megemészteni a sok haszontalanságot, ami napvilágot lát. (A derék angol különben maga is alaposan kivette részét a könyvek, az irodalom termeléséből⁹.) Minden korszak átélte – legalábbis a könyvnyomtatás elterjedésétől kezdve – a szakirodalomban egyébként Barnaby Richszindrómának nevezett jelenséget, és minden korszak megkísérelt a rendelkezésére álló eszközök valamint technológia segítségével úrrá lenni a fulladással fenyegető információs káoszon. Ezeknek az egykori technikáknak és módszereknek a megismerése ma sem minden tanulság nélküli – azon túl, hogy a szakma történetéhez tartozó ismeretekről van szó. Van azonban egy további ok, amiért indokolt e kérdésekkel foglalkozni.

A XVI–XVIII. századi historia litteraria végső soron nem volt más, mint az európai tudományosság válaszkísérlete arra, hogyan, miként lehet úrrá lenni a megnövekedett ismeret – vagyis információ – okozta káoszon az áthagyományozott és újonnan létrehozott tudás rendszerezésével és közvetítésével. A historia litteraria mint önálló szaktárgy a német protestáns egyetemeken jelent meg és bontakozott ki – kétségtelenül némileg eltávolodva a Francis Bacon nevéhez fűződő eredeti modelltől –, a tudományok történetébe való bevezetést, egyfajta bibliográfiai paradigmát jelentett és komoly mértékben elősegítette a nyomtatott szakirodalom használatát.¹⁰ Vitathatatlan, hogy a maga korában azt a funkciót töltötte be, mint napjainkban az információs műveltség, amely magába foglalja a megbízható információforrások felkutatásának képességét, a tények és vélemények közötti különbségtételt és a manipuláció felismerését, vagyis a kritikai gondolkodást.¹¹ A historia litteraria egykori tomosainak ismerete éppen ebből a szempontból lehet fontos: használatuk, pontosabban megismerésük fejlesztheti a kritikai érzéket, segítheti az ideológiai célzatosság, a manipuláció felismerését és hozzájárulhat bizonyos filológiai készségek megszilárdulásához, vagy akár úgy is fogalmazhatunk, hogy kialakulásához. (Ez az észrevétel persze igaz minden textológiai jellegű munkára. Hogy mennyire eltűnőben van a klasszikus értelemben vett filológiai hűség és megbízhatóság, egyáltalán a szöveg és az írott források – a szerzői jogokról lassan már nem is beszélve – tiszteletben tartása, arról már nagyon sokan írtak, nyilatkoztak; legutóbb a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2007. 8. számában Mader Béla fejtegette ki gondolatait ezekről a kérdésekről a vele készített interjúban.)

A magyarországi historia litteraria tehát a hazai bibliográfiai gyakorlat és könyvtártudományi gondolkodás korai keretét jelentette, bár kétségtelen, hogy a nyugat-európainál szerényebb formában; például könyvtárról szóló terjedelmesebb értekezés a korban magyar szerzőtől alig ismert, Monok István az olvasmánytörténet forrásait számba vevő munkájában mindössze Gruber Ádám Lipcsében 1678-ban kiadott disszertációjáról adott számot.¹²

Nyilvánvalóan a XVI–XVIII. századi változatos célú és rendeltetésű könyvjegyzékeket nem lehet ugyanazzal a szemlélettel vizsgálni, mint a modern bibliográfiákat. A XIX. századtól a bibliográfia – elvileg legalábbis – értéksemleges műfaj. (Ezúttal hagyjuk figyelmen kívül a XX. századi ajánló bibliográfiákat, amelyeknek jó része nagyon is magán viselte keletkezési idejének ideológiai és politikai elvárásait.) A XVI–XVIII. századi historia litteraria keretén belül megjelenő biobibliográfiáktól, könyvjegyzékektől mi sem állt távolabb, mint az értéksemlegesség és a kiegyensúlyozottság. A korai magyar bibliográfia mint a historia litteraria rendszerébe tartozó mű meggyőzni kívánja olvasóját a szerző vagy összeállító szempontjairól, értékítéletet közöl és nem is olyan ritkán egyfajta művelődési programot is vázol. Újfalvi Imre, Czvittinger Dávid és Bod Péter művére egyaránt jellemző ez.

Újfalvi Imre *Keresztyéni énekek* című, 1602-ben megjelent munkájának előszava a historia litteraria és a bibliográfia múltjának egyik legbecesebb hazai forrása. A hányatott sorsú debreceni püspök igazi bibliográfiát publikált; az előszóban közölte annak a 11 énekeskönyvnek pontos könyvészeti adatát, amelyet felhasználta műve összeállításakor. Az *Azoknak nevek kik enekes könyveknek ki bocsatasaban munkalkottanak, Ex Catalogo scriptorum Ungaricorum, ab E. A. Sz. U. Collecto*

adhuc manu scripto, az időnek rendi szerint című rész rövid kivonata Újfalvi magyar fordításban *A magyar írók Szilvás-Újfalvi Anderkó Imre által eddig összegyűjtött és kézzel írt katalógusából* elnevezésű, sajnos, elkallódott bibliográfiájának. Semmit nem lehet tudni a kéziratos munkáról; az ismert 11 tétel korrekt, megbízható közlés, ezért különösen nagy kár, hogy annak idején nem jelent meg nyomtatásban. Újfalvi Imre egyébként a nevezetes előszóban vázolta a különböző egyházi és világi (históriás) énekek közreadásának átgondolt programját. Persze meghatározta azokat a kereteket is, amelyeken belül egy korabeli református mozoghatott. Tiltandónak és így elvetendőnek tartotta a szerelmi, a pajkos vagy „hajdú” nótára előadott dalokat, és tiltakozott az ellen, hogy egyesek a nekik tetsző énekeket ellenőrzés nélkül felveszik a gyülekezeti énekeskönyvekbe.

Újfalvi Imre személye és könyvésze alig ismert a jelenlegi hazai könyvtáros társadalom előtt, a közkézen forgó bibliográfiatörténeti és -elméleti munkák sem igazán tárgyalják életútját és művét, pedig alighanem vele kellene kezdeni a magyar nemzeti bibliográfia rendszerét bemutató áttekintést. Nem ez a sors jutott a mintegy száz évvel későbbi Czvittinger Dávidnak, vele, illetve nevezetes munkájával, az 1711-ben napvilágot látott *Specimen Hungariae Literatae*val kezdődik hagyományosan a magyar nemzeti bibliográfia tárgyalása. Czvittinger kötetéről köztudott, hogy biobibliográfia: 282 magyarországinak, hungarusnak tekintett szerzőt vett fel függetlenül nemzetiségétől és a kortól, amikor az illető élt; az ókori Szent Márton vagy Szent Jeromos azért kaptak helyet az összeállításban, mert Pannóniában születtek. Ismert az is, hogy a biobibliográfia mellett egy igazi könyvészetet is közreadott, amelyben a Magyarországra vonatkozó hazai és külföldi szerzők publikációt tártá fel. Vannak azonban a *Specimen*nek kevésbé közismert elemei is.

Művének ritkábban említett része a tomus végén található *Tabella orthographiae linguae hungaricae*, ebben arra tett kísérletet, hogy a külföldi használók számára a magyar nevek helyes kiejtését ismertesse. Czvittinger arra is ügyelt, hogy – a nyugati gyakorlathoz képest fordított – magyarországi névhasználatra felhívja a figyelmet. Egyébként a nyelvi kérdés meglepően nagy hangsúlyt kapott a *Specimen*ben. Köztudott, hogy a biobibliográfia keletkezésének közvetlen oka az volt, hogy cáfolja a magyar kultúrbarbarizmusról terjesztett nyugati vádak. Ugyanakkor a magyar nyelv elhanyagolása, semmibe vétele miatt a hazai társadalmat úgyszintén elmarasztalja. Nyelvi programját a Benczédi Székely Istvánt bemutató cikkben fejtette ki; alighanem azért, mert úgy tudta, hogy az ő 1558-ban Krakkóban kiadott *Világkrónikája* az első magyar nyelvű nyomtatott könyv. Érdemes a vonatkozó részt Déri T. Balázs fordításában hosszabban¹³ idézni: „A műveltebb népek legtöbbször egyes-egyedül a magyar nép ejti ámulatba, hogy vajon mi lehet az oka, hogy a magyaroknak hazai nyelvük mintegy »piszkos«, s nem igyekeznek ezen megírni népünk történelmét vagy más nemes művészetekkel foglalkozó könyveket, vagy legalább, hogy latinról magyar nyelvre fordítsanak? Megvallom, még ezidáig nem voltam képes kinyomozni, miért kellene a magyaroknak azt az elvet tartani, hogy inkább műveljék a latin, mint a magyar nyelvet (...) Minden bizonnyal, ha példát hoznánk föl, s azokból alkotnánk meg ítéletünket, ki kellene mondani, hogy minden népnek a maga anyanyelvét kell faragni és csiszolni a latin helyett.” Czvittinger a továbbiakban szótár, nyelvtan összeállítását és kiadását sürgeti, illetve magyar nyelvű történelmi munkák írását követeli, mert ezek olvasásából „az egyszerű nép lelke is milyen és mennyi serkentést nyerne az eré-

nyekre s figyelmeztetést a bűnök ellen!” Érdemes lenne alaposan összehasonlítani Czvittinger, a német anyanyelvű, de hungarus tudatú és magyar nemességére büszke szerző nyelvi programját Bessenyei György mintegy 60 évvel később napvilágot látó írásában, a *Magyarságban* kifejtettekkel.

Az evangélikus vallású Czvittinger igyekezett felülemelkedni a kor felekezeti elfogultságain; bár néha nem járt sikerrel. Nem sikerült ez Bod Péternek sem, aki a hazai historia litteraria talán legkiemelkedőbb művelője. A Pytheas Kiadó a közelmúltban három kötetét is közreadta hasonló formában; jó lenne, ha egyéb munkáit is megjelentetnék. A jó minőségű hasonló az eredetit minden szempontból pótolhatja, ugyanakkor vitathatatlan tény, hogy egy megfelelő apparátussal ellátott, kritikai igényű edíció nagyban megkönnyíti a használatot. A *Magyar Athenas* mai olvasója abban a szerencsés helyzetben van, hogy a hasonló mellett egy pontos és jegyzetekkel ellátott, a szerző különféle utólagos pótlásait, beszűrésait a főszövegbe illesztő szövegkiadást is tanulmányozhat, illetve a munkásságát taglaló friss tanulmánykötetből szerezhet megbízható információkat az erdélyi tudósról.

Bod Péter *Magyar Athenasa* hű tükre összeállítója könyvek és a könyvek által megjelenített tudás iránt érzett rajongásának és tiszteletének. Biobibliográfiájának számos cikkéből szinte kiszól és örömmel osztja meg olvasójával felfedezését, felismerését egy-egy szépen nyomtatott könyvről vagy valamely imponáló könyvtárról. A *Magyar Athenas* érdemei és jelentősége közismertek; Bod nemcsak az addigi legerjedelmesebb – több mint ötszáz szerzőt bemutató – életrajzgyűjteményt írt, hanem adatai is lényegesen pontosabbak mint Czvittingeréi. Van azonban egy olyan vonása is a munkának, ami megkülönbözteti az egyéb, akár későbbi biobibliográfiáktól – talán csak Szinnyi József *Magyar írókja* a kivétel. Az olvasmányosságról van szó, a sok-sok találó jellemzésről, az anekdoták burjánzásáról. A jó szemű Kovács Sándor Iván figyelte fel arra, hogy Szerb Antal *Magyar irodalomtörténetében* milyen elismerő szavakkal írt Bodról; szerinte az erdélyi tudós volt egyik példaképe „áhitatos pletykálkodásával”, a hazai tudományosságot esszék sorozatával bemutató módszerével és azzal, amit a XX. századi tragikus sorsú irodalomtörténész így jellemzett: „*Művének báját anekdotikus anyaga adja meg.*” Bod ezzel persze nem volt egyedül az erdélyi irodalmi életben; egyes történeteit érdemes lenne összevetni kortársa, Hermányi Dienes József anekdotagyűjteményével, az 1762-ben befejezett, de a XX. századig csak kéziratban terjedő *Nagyenyei Demokritusszal*.

Bod Péter tudós volt és egyházának lelkésze, meggyőződéssel vallotta, hogy „a nemzet irodalmi hagyományához minden magyarul beszélőnek joga van, a könyvek olvasásához demokratikus módon minél több embernek hozzá kell jutnia”.¹⁴ Gazdag életműve egyetlen kötet kivételével tudományos munka. A kivétel a *Szent Hiláriu*s, saját meghatározása szerint „szívet vidámító, elmét élesítő” könyv. Az 1760-ban, Nagyszébenben megjelent mű 1768-ban bővített kiadásban is napvilágot látott; ebben az edícióban már 684 oktató, ugyanakkor tréfás kérdés-feleletet olvashattak az érdeklődők a tudományról, szerelemről, házasságról, bűnről, vallásról – az élet teljességéről. (Az 1760-os kiadásban még csak 508 található; talán jobb lett volna, ha a Pytheas a bővített változatot teszi közzé hasonlóan.) Témánk szempontjából azonban mindkét kiadásban azonos Bod Péter előszava, illetve az előszóba illesztett – mai terminológiával – ajánló bibliográfia.

Összeállításával az olvasást kívánta népszerűsíteni, mint írta: „Vagynak a' tanultabb nemzeteknek nyelveken sok szép mulatságos könyvek, a' mellyekkel meg-unt idejekben, vagy kedvetlen szomorú állapotjokban szokták magokat ártatlanul meg-újítani, 's kedvetlen idejeket elmebéli gyönyörűséggel tölteni, 's a' mellett az mulatságot szerző szók, dolgok, vagy históriák által hasznos tanúságot venni. Vagynak ilyen könyvek az magyar nyelven-is felesebb számmal, mintsem valaki azt gondolhamá. Kivált az XVI-dik százban sokak adattak világ eleibe, ha szintén akkor-olly böltsek és gazdagok nem vóltanak-is az emberek, mint e' jelen-való meg-pompásúlt, meg-változott, és el-kényesedett százban. Nevezek itt elő né-mellyeket. Az elmét gyönyörködterő és meg-vidámitó könyvek közzé számláltat-hatnak az én értelmem szerint.” A továbbiakban hat részre tagolva mintegy 40 magyar nyelven olvasható könyv adatát közli. Párja ez az ajánló és a könyvet, az olvasást népszerűsítő bibliográfia a *Magyar Athenasban* közölt könyvészetnek: ott, a kötet 334–343. lapjain *Magyar könyvek, mellyek bizonyos materiákról írat-tak, és adattattak világra* címmel 20 szakra tagolva közel 250 művet vesz lajst-romba. Az egyik első ajánló bibliográfiát készítette; itt már világosan érezhető, hogy közeledik a felvilágosodás nyelvi és az olvasást a középpontba helyező művelődési programjával.

Bod Péter művei közül a Pytheas közzétette *A' Szent Bibliának históriája* címűt is. A Nagyszebenben 1748-ban megjelent tomus negyedik fejezete tárgyalja a magyar nyelvű nyomtatott Biblia-kiadások történetét, ez tekinthető művében tudományos szempontból kiemelkedő jelentőségűnek, hiszen előtte erre a feladatra még senki sem vállalkozott. (Az előző fejezetek a különféle nemzeti nyelveken kiadott bibliákat ismertetik – itt bőséges szakirodalomra támaszkodhatott.) Bod időrendben ismerteti a különböző kiadásokat, de nem elégszik meg a pusztá regisztrálással, hanem bemutatja a fordító életét, vallását is. A protestáns fordításokat általában jó szívvvel ajánlja olvasóinak, a katolikus Káldi György átültetését viszont leszólja, és némi kárörömmel nyugtázza, hogy míg Károlyi fordítását tíz-szer is kiadták, a „*Káldiét nem vólt szükség még egyszerél többször ki-nyomtatni; az eksemplárok nem fogyván el.*” A *Szent Bibliának históriájából* javított kiadást is készített. Az időközben tudomására jutott újabb adatokat is szerepeltette: az első változat (kiadás) szerint Pesti Gábor részleges Biblia-fordítása volt az első magyar nyelvű nyomtatott Szentírás; a javítottban viszont már hírt adott Komjáti Benedekről és a Krakkóban kiadott Szent Pál-levelekről¹⁵. (A Pytheas kiadása az Országos Széchényi Könyvtárban található javított edícióról készült.)

A hazai historia litteraria korai műveiről készült hasonló kiadások – talán megkockáztatható az állítás – nem pusztán holt, a jelennek semmit sem mondó. száraz kötetek, hanem élő, érdekes munkák, és mint ilyenek – az intellektuális haszon mellett – számot tarthatnak a szakmai érdeklődésre, aminek kielégítését megkönnyíti, sőt sokszor egyáltalán lehetővé teszi a facsimile kiadás. Jó lenne, ha szakmai múltunk egyéb becses kötetei hozzáférhetővé válnának ilyen formában a szélesebb közönség előtt is.

* * *

JEGYZETEK

- 1 Tüskés Gábor: Az irodalomtudomány és -kritika XVIII. századi történetéhez. Konceptiók, módszerek, kutatási lehetőségek. In: *Historia litteraria a XVIII. században*. Szerk. Csörsz Rumen István, Hegedűs Béla, Tüskés Gábor. Bp. 2006, Universitas. 25–29. p.
- 2 Uo. 26. p.
- 3 Szentmihályi János: A bibliográfia és az irodalomtörténet. In: *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1961–1962*. Bp. 1963. 125–133. p.; uő: *Bibliográfia és 'bibliográfia'*. = *Magyar Könyvszemle*, 1974. 98–108. p.
- 4 A bibliográfia és az irodalomtörténet, i. m.
- 5 Az 1. sz. lábjegyzetben említett munkán kívül néhány további alapvető munka az elmúlt évekből: Holl Béla: *Laus librorum. Válogatott tanulmányok*. Bp. 2000, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség; Tarnai Andor: *Tanulmányok a magyarországi historia litteraria köréből*. Bp. 2004, Universitas; Bod Péter, a historia litteraria művelője. *Tanulmányok*. Szerk. Tüskés Gábor. Bp. 2004, Universitas.
- 6 Újfalvi Imre: *Keresztyéni énekek*. Debrecen, 1602. Facsimile: Bp. [2005], Balassi – MTA Irodalomtudományi Intézete – Országos Széchényi Könyvtár; Czvittinger David: *Specimen Hungariae Literatae*. Frankfurt–Lipce, 1711. Facsimile: Bp. 2003, Pytheas; Bod Péter: *A Szent Bibliának históriája*. Szeged, 1748. Facsimile: Bp. 2003, Pytheas; Bod Péter: *Szent Hilárius*. Nagyszeben, 1760. Facsimile: Bp. 2003, Pytheas; Bod Péter: *Magyar Athenas*. Nagyszeben, 1766. Facsimile: Bp. 2003, Pytheas.
- 7 Bod Péter: *Magyar Athenas*. Szerkesztette és gondozta Boér Hunor, Dobra Judit. Sepsiszentgyörgy, 2003, T3 Kiadó.
- 8 Kénosi Tózsér János: *De typographiis et typographis Unitariorum in Transylvania – Bibliotheca scriptorum Transylvano-Unitariorum*. Szeged, 1991, Scriptum; Kénosi Tózsér János – Uzoni Fosztó István: *Unitario-ecclesiastica historia Transylvanica liber I–II*. Bp. 2002, Balassi.
- 9 Braun Tibor – Klein Ágnes – Zsindely Sándor: *A tudományos szakirodalom növekedése: a Barnaby Rich szindróma*. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*, 1995. 11–12. sz. 427–431. p.
- 10 Tüskés Gábor i. m., 29. p.
- 11 Koltay Tibor: *Információs műveltség*. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2007. 7. sz. 23. p.
- 12 Monok István: *Könyvkatalógusok és könyvjegyzékek Magyarországon 1526–1720*. Forrástipológia, forráskritika, forráskiadás. Szeged, 1993, Scriptum. 17. p.
- 13 *Megjelent: A magyar kritika évszázadai. 1. Rendszerek. A kezdetektől a romantikáig*. Írta és összeállította Tarnai Andor, Csetri Lajos. Bp. 1981, Szépirodalmi Kiadó. 228–231. p.
- 14 Fenyő István: *Bod Péter és historia litterariája, a Magyar Athenas*. In: Bod Péter, a historia litteraria művelője. *Tanulmányok*. Szerk. Tüskés Gábor. Bp. 2004, Universitas. 7. p.
- 15 Részletesen tárgyalja a két kiadást és Bod Péter forrásait, munkamódszerét Bretz Annamária: *Bod Péter a magyar bibliafordításokról*. Adalékok Bod Péter munkamódszeréhez. In: a 14. sz. jegyzetben i. m. 59–70. p.